

Dahavski procesi so potekali v Ljubljani od aprila 1948 do oktobra 1949. Na njih je komunistično-udbovski režim obsodil nekdanje partijce, španske borce, predvsem pa internirance v nemških taboriščih. V devetih procesih pred vojaškim Okrožnim sodiščem v Ljubljani je bilo 31 nekdanjih internirancev, članov komunistično obarvanih taboriščnih komitejev v Dachauu in Buchenwaldu, obtoženih sodelovanja z gestapom in "družbeno škodljivega dela" po vojni. Obsojeni so bili na dolge zaporne kazni, enajst pa tudi na smrt.

Oskar Juranič na dahavskem procesu 19. aprila 1948

Uničevanje svojih

2. del

Dogodki, povezani z dahavskimi procesi, so se začeli že 23. oktobra 1946, ko je Udba aretirala Janka Puflerja, direktorja steklarne v Hrastniku. Obtožili so ga namernega požiga tovarne. Neposredno pred požarom se je zapletel v hujski spor z revirskim političnim vodstvom. Senat celjskega okrožnega sodišča ga je spoznal za krivega in obsodil na smrt. Toda Vrhovno sodišče v Ljubljani je sodbo 12. avgusta 1947 razveljavilo in jo vrnilo celjskemu sodišču v vnovično obravnavo.

Po Udbinih navodilih

Kot "organ državne varnosti" je bil v Celje poslan Miha Čerin, major Udbe (Uprave državne varnosti), da bi pripravil vse potrebno za Puflerjevo obsodbo. Dan pred začetkom sojenja, 22. maja 1947, sta se z javnim tožilcem dogovorila za okvir in vsebino obtožbe in za tožilčev nastop. Istega dne je Čerin izbranim članom okrajnega komiteja komunistične partije natančno pojasnil načrt, kako naj organizirajo navzočnost javnosti. S podobnimi navodili je zadolžil še poob-

laščenstvo Udbe v Trbovljah, kjer so pripravili skupinsko udeležbo hrastniških steklarjev na procesu. Na sojenju je Jože Benegalija, ki je bil prvi obtoženi kot storilec sabotažnega dejanja ter glavna obremenilna priča proti Puflerju, spreminjal svoje izjave iz preiskovalnega postopka in dejal, da mu je Udba na zaslišanjih grozila s pretepanjem in obešenjem in da bo enaka usoda doletela tudi njegovo družino, če ne razkrije, kdo ga je napeljal k inkriminirani sabotaži na kotlu. Čerin in Janez Pufler, kapetan Udbe, sta posredovala pri sodniku in tožilki. Po tej intervenciji so Puflerja obsodili na smrt,

Trije med preiskavo umrli zaradi mučenja

Vojaško in kasneje Okrožno sodišče v Ljubljani sta v letih 1948—1949 obsodila "zaradi sodelovanja z gestapom, vojnih zločinov in povojnega podtalnega delovanja" 31 nekdanjih internirancev, nekaj članov taboriščnih komitejev v Dachauu in Buchenwaldu, predvojnih komunistov in španskih borcev. Osumljenih je bilo 37 oseb. Proti trem so preiskovalni postopek "zaradi pomanjkanja dokazov" ustavili, trije osumljenci pa so med preiskavo umrli. V devetih kazenskih procesih je bilo 20 oseb obsojenih na hude zaporne kazni, eno med njimi so kasneje ubili na Golem otoku, 11 so jih obsodili na smrt in ubili.

kar so navzoči v dvorani "sprejeli z glasnim odobravanjem".

Dolga komunistična kariera

Pufler je bil pred vojno partijec z dolгим stažem. Leta 1928 je bil zaradi komunistične dejavnosti izgnan iz Jugoslavije, živel je kot emigrant v Avstriji, Nemčiji in na Češkem. Pobegnil je v Sovjetsko zvezo, tam obiskoval komunistične tečaje in se aprila 1947 odpravil v Španijo, kjer se je bojeval na komunistični strani. Deloval je kot vojaški poučevalec, vendar je bil zaradi grobega ravnanja z vojniki izključen iz partije. Leta 1942 so ga Nemci v graškem zaporu zasliševali kot aktivista

Osvobodilne fronte in januarja 1943 odpeljali v taborišče Dachau.

Pod "hudim pritiskom" je Pufler junija 1947 priznal, da je že od aprila 1928 dalje, ko je na političnem oddelku berlinske policije prvič podpisal izjavo o sodelovanju, več let pozneje pa še dva podobna dokumenta gestapovcem iz Leipziga in Graza, deloval kot nemški oziroma nacistični agent zoper Sovjetsko zvezo in nasploh proti komunizmu.

Sprožitev plazu

8. avgusta 1947 je Udba aretirala Karla Barleta, predvojnega komuniste, španskega borca, jetnika v graških gestapovskih zaporih in taboriščniku v Dachauu. Bremenili ga niso niti najmanjši sumi. S to aretacijo so se tudi formalno začeli dahavski procesi. Barle je pred tem nastopil kot eden izmed pričevalcev obrambe v Puflerjevi zadevi. Takoj po aretaciji so ga zaslišali na podlagi očitka, naj bi bil kot nekdanji španski borec v graških zaporih privolil v agenturno sodelovanje z gestapom.

Čez dober mesec so aretirali Branka Diehla. Do konca oktobra 1947 so aretirali skoraj vse slovenske

inženirje kemije. Zasliševali so jih, kdo je užival kakšne ugodnosti jetniške uprave v nemškem taborišču in kdo je grdo ravnal z interniranci. Kmalu po vojni je namreč več ljudi prijavilo nasilna dejanja jetniških vodij nad taboriščniki, prijavili so Janeza Ranžingerja in Vekoslava Figarja.

Udba si je med zaslišanji močno pomagala z Martinom Presterlom, svojim agentom v Gradcu, komunističnim piscem, španskim borcem, ki je najbolj obremnil druge "osumljence".

Oskar Juranič, ob aretaciji generalni sekretar Ministrstva za zunanje zadeve FLRJ, je kasneje povedal, kaj je doživel na svojem uradnem obisku pri madžarskem ministru za zunanje zadeve. Tam je srečal nekdanjega komandanta oficirske šole "internacionalnih brigad" v Španiji, ki se mu je predstavil kot general Rdeče armade. Od njega je zahteval agenturno poročilo o njegovem delovanju v Jugoslaviji, in ker mu Juranič ni ustregel, mu je general zagrozil, češ da bo že še videl, komu je odklonil izvrševanje proletarske dolžnosti in kaj ga še čaka. Mesec dni po tem dogodku so ga aretirali in osumili sodelovanja z gestapom.

Na natezalnici Udbe

Areacije so bile tajne, priporniki so bili izolirani v posebnih prostorih centralnih zaporov. V sestavi Udbe je začela delovati skupina zasliševalcev, ki je imela nalogo, da čim prej pripravi procese. Skupino je vodil podpolkovnik Udbe Ivan Morežan, ki je imel neposredna pooblastila Borisa Kraigherja, notranjega ministra. Poleg Moreta so pripornike zasliševali še Kamilo Hilbert, Branko Ivanuš, Nace Majcen, Martin Renko, France Pirkovič, Karlo Sagadin, Rado Škraba, Aleks Winkler in drugi. Krajši čas je v preiskavi sodelovala tudi skupina višjih oficirjev Udbe iz Beograda, vendar je Ljubljano zapustila s spoznanjem, da Slovenci pripornikom ne morejo nič dokazati.

Sprva so zasliševalci skušali priznanja izvljati s "prepričevanji" in sklicevanji na komunistično zavest, češ da je razplet zadeve zelo pomemben za evropsko delavsko gibanje in denacifikacijo. Obljubljali so jim nizke kazni, če bi priznali obtožbe. Vladimir Dečijer je v tretji knjigi *Novi prilozki za*

biografiju Josipa Broza Tita navedel podatek (str. 485), da je v zapore prihajal Miha Marinko in prepričeval pripornike, naj kot komunisti priznajo vse, kar so počeli v taboriščih.

Sledile so grožnje in stopnjevano nasilje od nepretrganih dnevnih in nočnih zasliševanj, podtikanje ponarejenih dokumentov in lažnih izjav pričevalcev prek skonstruiranih obtožb, uporabe pomirjeval in drugih psihotropnih pripravkov vse do najhujših oblik telesnega mučenja. Grožnje, da bodo svoji izpostavljeni enakim postopkom, niso bile samo metoda zastraševanja, ampak dejanska praksa, kar je bilo usodno za Reziko Barle, ženo priprtega Karla Barleta.

Samomor z lastnim jezikom

Med zaslišanji je umrl Janez Penič. Nezavesten je umrl zaradi zaдушitve z jezikom. Nezavest je nastopila po strahovitem mučenju. Penič je namreč odločno in vztrajno izpodbijal vse obtožbe zasliševalca Aleksa Winklerja, ki je, potem ko je ubil zaslišanca, zapisal, da je osumljenec med postopkom napravil samomor z lastnim jezikom.

Boris Kraigher, notranji minister in skupaj s slovenskim partijskim vodstvom (Kardelj, Kidrič, Marinko itd.) motor teh montiranih stalinističnih procesov, je 19. marca 1948 navedel podatek, da je Udba v zvezi z dahavskimi procesi operativno obravnavala 7.380 Slovencev in 2.144 tujcev. To je bil poleg dokazovanja partijske pravovernosti tudi glavni cilj procesov: zastrašiti čim več ljudi. Še v 80. letih je Udba počela enako

Na glavnem dahavskem procesu obsodili 15 ljudi; 11 na smrt

Od 20. do 26. aprila 1948 je pred Vojaškim sodiščem v Ljubljani, v sokolski dvorani na Taboru, potekal prvi in največji, tako imenovani Diehl-Oswaldov dahavski proces, na katerem je bila obtožena in obsojena skupina petnajstih ljudi: Branko Diehl, Stane Oswald, Oskar Juranič, Janko Pufler, Martin Presterl, Karel Barle, Paul Gasser, Milan Stepišnik, Vladimir Ličen, Boris Kranjc, Hildegard Hahn, Mirko Košir, Peter Čorič, Ramo Dervišević in Jože Benegalija.

Prvih 11 je bilo obsojenih na smrt z ustrelitvijo, obsodbo je 8. 5. 1948 potrdilo Vrhovno vojaško sodišče, prezidij skupščine FLRJ pa je 11. 5. 1948 vsem, razen Hahnovi, zavrnil prošnjo za pomilostitev. Prvih deset obsojencev je bilo potem uradno usmrčenih 12. maja 1948. Hahnovi je bila kazen znižana na 20 in 28. 11. 1951 na 10 let odvzema prostosti, 9. 5. 1953 pa je bila pogojno izpuščena. Mirko Košir je bil obsojen na 20 let odvzema prostosti s prisilnim delom. Ubili so ga na Golem otoku 11. 3. 1951. Za Jožeta Benegalijo je vrhovno vojaško sodišče 8. 5. 1948 potrdilo kazen 18 let, iz zapore je bil izpuščen 28. 11. 1954. Za Rama Derviševića je bila prav tako potrjena kazen 16 let, izpuščen je bil 25. 10. 1959 in je bil od vseh obsojencev v dahavskih procesih najdlje v zaporu. Čorič je bil izpuščen 5. 12. 1953.

(proces proti domobrancema Vinčetu Telčiču in Vinku Levstiku).

Tekoči trak rdeče justice

12. maja 1948 sta bila pred Okrožnim sodiščem v Ljubljani obsojena Jože Mavec (11 let) in Franc Malenšek (8let), Mavec je bil izpuščen 28. 11. 1955, Malenšek pa 29. 6. 1955.

22. maja 1948 je Okrožno sodišče v Ljubljani Mitjo Sarka obsodilo na 18 let; izpuščen je bil 28. 11. 1954.

26. maja 1948 so Franca Žumra obsodili na 20, Alojza Veršnika pa na 12 let; oba sta bila izpuščena 28. 11. 1955.

20. 7. 1948 je Vojaško sodišče v Ljubljani obsodilo Janka Ravnika na 10 let; izpuščen je bil 29. 12. 1953.

9. in 10. avgusta 1948 je na Okrožnem sodišču v Ljubljani potekal pro-

ces proti Andreju Bohincu, Viljemu Brezarju, Vlastu Kopaču, Romanu Vidmarju. Obsojeni so bili na smrt z ustrelitvijo, po pritožbi pa jim je Vrhovno sodišče kazen spremenilo: Bohincu na dosmrtni zapor (izpuščen je bil 31. 12. 1958), Kopaču na 20 let (izpuščen je bil 12. 4. 1952), Vidmarju na dosmrtno ječo (izpuščen je bil 3. 1. 1951), Brezarju na 16 let (izpuščen je bil 29. 1. 1951).

18. 8. 1948 je Okrožno sodišče v Ljubljani Reziko Barle obsodilo na 18 let, po pritožbi javnega tožilca pa jo je Vrhovno sodišče 30. 9. 1948 obsodilo na smrt. Prezidij Skupščine FLRJ je prošnjo pomilostitve zavrnil in 5. 1. 1949 je bila usmrčena.

17. 6. 1949 je Okrožno sodišče v Ljubljani obtoženega Jožeta Marčana oprostilo, na pritožbo javnega tožilca pa ga je Vrhovno sodišče obsodilo na 3 leta; izpuščen je bil leta 1951.

29. 6. 1949 je Okrožno sodišče v Ljubljani Vekoslava Figarja obsodilo na 15 let zapore (izpuščen je bil 18. 4. 1953).

11. oktobra 1949 je bila na Okrožnem sodišču v Ljubljani obsojena skupina: Boris Fakin na 9 let (izpuščen 12. 4. 1952), Ludvik Mrzel na 6 let in 3 mesece (izpuščen naj bi bil 24. 11. 1955, po poročilu Janžekovičeve komisije pa leta 1957), Marjana Petraka na 18 let (izpuščen je bil 28. 12. 1955).

Nadaljevanje prihodnjic
Ivo Žajdela

15.5.2003